

Resultaten van de Interdepartementale Werkgroep Verduurzaming mkb

Op 13 november 2023 is in opdracht van de coördinerend minister verduurzaming mkb (de minister van Klimaat en Groene Groei) de interdepartementale werkgroep verduurzaming mkb (IWVM) gestart. In deze ambtelijke werkgroep zitten vertegenwoordigers van de ministeries Klimaat en Groene Groei (KGG), Economische Zaken (EZ), Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (VRO), Infrastructuur en Waterstaat (I&W), Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN), Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) en de Kamer van Koophandel (KVK). Daarnaast is deze werkgroep bijgestaan door een klankbordgroep met daarin: MKB-Nederland (MKB-NL), Ondernemend Nederland (ONL), Land- en Tuinbouworganisatie Nederland (LTO NL), Maatschappelijk Verantwoord Ondernemend Nederland (MVO NL), het Digitaal Ondernemers Plein (DOP), Nationaal Klimaat Platform (NKP), de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) en het Interprovinciaal Overleg (IPO).

Zoals beschreven in [Kamerbrief Hoofdlijnen over de voortgang van de verduurzaming van het mkb, 6 april 2023, Kamerstuk nr. 32637-562](#) heeft de IWVM zich daarbij gericht op het effectiever en efficiënter maken van de ondersteuning aan het mkb bij de verduurzaming. Waarbij met name aandacht was voor het tegengaan van overlap, conflict en concurrentie tussen verschillende duurzaamheidsregelingen en programma's van de Rijksoverheid. Daarbij heeft de werkgroep zich primair gericht op programma's die het mkb financieel en/of met kennis en expertise ondersteunen bij de verduurzaming. Ook is daarbij vooral gekeken naar de ondersteuning die er is voor de verduurzaming binnen het domein van klimaat en energie.

Het afgelopen jaar heeft de IWVM daarom in onderling overleg drie hoofdverbeteringen geïdentificeerd met daaraan concretere deelverbeteringen verbonden. In het vervolg van dit stuk vindt u deze hoofd- en deelverbeteringen zoals deze zijn geformuleerd door de IWVM.

1. Verbeter de randvoorwaarden voor verduurzaming van mkb

Om te verduurzamen, is het voor een mkb-onderneming nodig dat de randvoorwaarden om dat te kunnen doen daar ook naar zijn. Dat betekent dat ze de kennis en de expertise ter beschikking hebben om ook werkelijk te weten wat ze kunnen en moeten verduurzamen en wat daarbij een logische volgorde is. Ze weten wat ze moeten verduurzamen en wanneer ze aanpassingen moeten maken om te blijven voldoen aan wettelijke normen. Het betekent ook dat ondernemingen toegang hebben tot de

noodzakelijke infrastructuur, zoals het elektriciteitsnet, die nodig is om duurzame toepassingen ook echt in te voeren.

1.1 Consequente en heldere doelen waar individuele ondernemers hun bedrijfsstrategie op kunnen afstemmen.

- *Zorg dat stimulansen en subsidieregelgeving voor de verduurzaming van het mkb periodiek in samenhang geëvalueerd en herijkt worden, zodat die aansluiten op de doelen en langjarig voorspelbaar zijn.*
- *De mkb-ondernemer heeft tijdig zekerheid over welke regelingen er zijn die verduurzaming stimuleren en wat bijbehorende voorwaarden zijn.*
- *Zorg dat aanpassingen aan de regelingen tijdig bekend zijn, voorafgaand aan de volgende aanvraagronde.*

Er zijn ruim 310.000 mkb-ondernemingen in Nederland (exclusief zzp'ers). Dit zijn zowel ondernemingen met voornamelijk een winstmotief als ondernemingen en organisaties met voornamelijk een maatschappelijk motief. Al deze ondernemingen moeten voor 2050 klimaatneutraal zijn om de nationale en Europese klimaatdoelstellingen te halen. Ook is het een nationale ambitie om in 2050 een circulaire economie te hebben¹. Tegelijkertijd is het belangrijk dat deze ondernemingen kunnen blijven ondernemen om zo de werkgelegenheid en het verdienvermogen van Nederland veilig te stellen. Het met elkaar verenigen van deze twee doelen vraagt dat ondernemingen tijdig investeringsbeslissingen kunnen nemen en deze goed kunnen plannen in tijd.

Daarvoor is het nodig om het Nederlandse mkb het perspectief te schetsen tot 2050 en hier ook heldere en uitvoerbare regelgeving aan te verbinden, zodat ondernemingen weten welke investeringen en aanpassingen wanneer nodig zijn. Een goed voorbeeld van regelingen die dusdanig stabiel en continu lopen zijn de WBSO, de EIA en de MIA. Ondernemers kunnen lange termijn beslissingen en de daarbij horende risico's nemen, wetende dat ze van deze regelingen gebruik kunnen blijven maken. Daarbij is het van belang dat doelstellingen en het ondersteunende beleid zo veel als mogelijk voorspelbaar zijn.

Om ervoor te zorgen dat de doelen gehaald kunnen worden, is het belangrijk dat niet alleen individuele regelingen geëvalueerd worden, maar ook dat het landschap van ondersteuning aan het mkb regelmatig geëvalueerd wordt. Daarom adviseert de werkgroep om, in lijn met wat de werkgroep nu zelf heeft gedaan, zo'n evaluatie periodiek te herhalen. Centrale vraag daarbij is of het landschap nog past bij de ervaren knelpunten in de verduurzaming van ondernemingen.

1.2 Netcongestie verzachtende verduurzaming

- *Werk, in samenwerking met brancheverenigingen, netwerkbedrijven en de ACM, aan een lijst met standaard verduurzamingsingrepen die gelden als netcongestie*

---

¹ [Rijksbreed programma Circulaire Economie | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)

verzachtend en onderzoek op welke manieren deze ingrepen verder worden gestimuleerd binnen de bestaande regelingen.

Netcongestie is op dit moment één van de belangrijkste belemmeringen bij verduurzamingsingrepen. Dit terwijl een deel van de verduurzamingsingrepen ook kunnen bijdragen aan het verlichten van netcongestie. Denk daarbij aan laadplekken voor elektrisch vervoer waarbij afname en tijdelijke teruglevering kan worden afgestemd op lokale netcongestie. Of koelcellen die de temperatuur laten schommelen door extra te koelen of juist tijdelijk geen afname te doen (binnen toegestane bandbreedte), om het elektriciteitsgebruik mee te laten bewegen met drukte op het elektriciteitsnet.

Op 12 april 2024 heeft de ACM het besluit “prioriteringsruimte nettransportverzoeken” gepubliceerd. Daarin is opgenomen dat een netcongestieverzachter prioriteit krijgt bij de aanvraag van een transportverzoek. Met andere woorden, ondernemingen die aangemerkt worden als netcongestieverzachter, kunnen sneller een nieuwe aansluiting, of een uitbreiding van de bestaande aansluiting, krijgen. Daarnaast biedt dit de ondernemer duidelijk handelingsperspectief wat ook de communicatie vergemakkelijkt.

Veel ondernemers zijn bereid om te kijken of ze maatregelen kunnen nemen waarmee ze een netcongestieverzachter worden. Daarvoor is het wel belangrijk dat het helder is dat een specifieke oplossing werkt binnen hun branche en dat het netwerkbedrijf deze oplossing ook werkelijk aanmerkt als netcongestie verzachtend. Daarom adviseert de werkgroep om in overleg met netwerkbedrijven, de ACM en brancheverenigingen van kansrijke branches te komen tot standaardoplossingen die netcongestie verzachtend zijn. Daarnaast onderzoeken wij als Rijk dat we deze voldoende stimuleren binnen onze bestaande regelingen. Hierdoor ontstaat een per branche een helder menu van ingrepen voor bedrijven in die branche waar ze vinden:

- Welke standaard netcongestie verzachtende oplossingen er zijn voor binnen de branche.
- Hoe deze aan te schaffen en tegen welke prijs.
Welke subsidie hiervoor te verkrijgen is en hoe je die aanvraagt en welke voorwaarde er gelden voor die subsidie.

Een belangrijke stap in het ontwikkelen van standaardoplossingen is de sectorale aanpak vanuit het Landelijk Actieplan Netcongestie (LAN). Samen met brancheorganisaties en netbeheerders worden ondernemers geholpen bij het identificeren en realiseren van flexibel vermogen binnen hun eigen aansluiting. Doel is om:

- zoveel mogelijk bedrijfsactiviteiten binnen de bestaande netaansluiting te faciliteren;
- de bereidheid en mogelijkheid te vergroten om flexibel vermogen beschikbaar te stellen;
- en op te schalen via standaardoplossingen en een sectoroverstijgende strategie.

De eerste trajecten zijn gestart met Glastuinbouw Nederland en de Koninklijke Metaalunie.

1.3 Versterk de samenwerking met medeoverheden

- *Versterk de samenwerking met medeoverheden als provincies en gemeenten, voor het versimpelen van het aanbod van regelingen om het mkb te ondersteunen bij de verduurzaming.*
- *Inventariseer goede voorbeelden van het ondersteunen van mkb ondernemingen en maatschappelijke organisaties en creëer een modelbeleid met verschillende, bewezen effectieve, beleidsopties die gemeenten in kunnen zetten om de ondersteuning aan het mkb te verbeteren.*
- *Verbeter de bekendheid van Rijkregelingen voor de verduurzaming van het mkb bij medeoverheden.*
- *Werk, in samenwerking met de VNG, een modelbeleid verduurzaming mkb uit waaruit gemeenten inspiratie kunnen halen ze dit type beleid vormgeven of aanpassen.*

Ook gemeenten en provincies hebben een belangrijke rol op de verduurzaming van het mkb. Ze staan relatief dicht bij de ondernemer, kennen de lokale omstandigheden en uitdagingen en hebben met beleid en subsidies een directe invloed op de verduurzamingsopgave van de onderneming. Vanuit het Rijk is er geen overkoepelend beeld van de initiatieven die gemeenten, regio en provincies organiseren voor de verduurzaming van het mkb. Daarom adviseert de werkgroep om de ondersteuning vanuit medeoverheden voor de verduurzaming van het mkb centraler in beeld te brengen. Er zijn veel goede voorbeelden waar medeoverheden mkb-ondernemingen effectief helpen bij de verduurzaming. Voorbeelden waar het Rijk en andere overheden van kunnen leren. Ook kan lokaal of regionaal aanbod in ondersteuning erop wijzen dat er een mismatch is met de lokale vraag naar ondersteuning en het landelijk aanbod. En Zonder een centraal beeld kunnen er ook dubbelingen ontstaan tussen ondersteuning op lokaal en nationaal niveau. Dat zorg ervoor dat het landschap van ondersteuning voor de ondernemer onoverzichtelijker wordt. Zo zijn er regelingen opgezet door medeoverheden die sterke overeenkomsten hebben met regelingen die uitgevoerd worden door de RVO. In dat geval is het belangrijk om te weten wat de achterliggende redenering van de medeoverheid hierbij is. Zijn de Rijksregelingen te onbekend, of passen ze, in een bepaald geval, onvoldoende bij een lokale vraag, of is er een andere oorzaak? Dit kan ons helpen om het hele landschap van ondersteuning van de overheid aan het mkb bij de verduurzaming te verbeteren. Hierin zal in de uitvoering nauw worden samengewerkt met de Actieagenda mkb Dienstverlening.

Daarnaast is in het [adviesrapport levensgebeurtenis Duurzaam Ondernemen](#) onderzoek gedaan naar hoe de kleine ondernemers aan de slag zijn gegaan met duurzaam ondernemen en hoe zij dit ervaren hebben. De rapportage beveelt onder andere aan om te zorgen voor goed contact tussen ondernemers en de gemeente als het gaat om duurzaam ondernemen. Als vervolg op dit adviesrapport is in 2024 de pilot 'Aan de slag met de gemeenten' uitgevoerd. In de pilot is onderzocht in hoeverre de gemeente een rol

kan spelen om de kleine ondernemer (< 50 fte) te ondersteunen met verduurzaming. In de rapportage over deze pilot is geconcludeerd dat gemeenten een rol kunnen spelen om de ondernemer te ondersteunen of ontzorgen. In samenwerking met het lokale ecosysteem helpt het als gemeenten de ondernemers actief ondersteunen en activeren. De gemeenten hebben bovendien ook een scharnierfunctie richting het Rijk als het gaat om het terugkoppelen van de behoeften van ondernemers.

Om gemeenten te ondersteunen bij de invulling van deze rol adviseert de werkgroep om, in samenwerking met de VNG, een modelbeleid verduurzaming mkb voor gemeenten te ontwikkelen. Dit modelbeleid bestaat uit bewezen, effectieve, beleidsinterventies voor gemeenten om het mkb te ondersteunen bij verduurzaming. Gemeenten die stappen willen zetten in deze ondersteuning kunnen het modelbeleid gebruiken als basis of als inspiratiebron. Dit modelbeleid wordt vormgegeven op basis van de conclusies uit de pilot *‘Aan de slag met de gemeenten’* en goede voorbeelden van gemeenten die hier al eerder mee aan de slag zijn gegaan.

In de uitvoering van deze actie zal nauw worden samengewerkt met de Actieagenda mkb Dienstverlening. Binnen deze agenda wordt nu gewerkt aan het verbeteren van de dienstverlening aan het mkb door beter op regionaal niveau beter samen te werken tussen Rijk, provincie, gemeenten en andere regionale spelers.

1.4 Meer lijn in de communicatie

- *Zet de aanpak redactieafspraken voort en zorg dat er Rijksbreed op alle thema's binnen de verduurzaming van het mkb heldere afspraken zijn gemaakt over de communicatie naar de doelgroep en beperk het aantal sites en communicatiekanalen.*

In het [adviesrapport levensgebeurtenis Duurzaam Ondernemen](#) is ook onderzoek gedaan naar het online informatieaanbod van de overheid. Daarbij is geconstateerd dat er op dat moment een groot aantal websites van de Rijksoverheid waren over duurzaam ondernemen, en dat de boodschappen van die verschillende sites niet altijd met elkaar overeenkomen.

In reactie hierop heeft in 2024 een pilot plaats gevonden om redactieafspraken te maken over een deelonderwerp binnen duurzaam ondernemen, in dit geval: duurzame mobiliteit. Binnen deze pilot zijn afspraken gemaakt tussen RVO, I&W, KGG, KVK en DOP over de communicatie over duurzame mobiliteit naar mkb-ondernemers. Dit heeft geleid tot duidelijke afspraken tussen de verschillende partijen over wie, waarover, op welke manier, communiceert en hoe er naar elkaar wordt doorverwezen.

De werkgroep ziet deze pilot als succesvol. Daarom werken wij aan een verdere uitrol over andere onderdelen van duurzaam ondernemen. Denk daarbij aan de verduurzaming van het bedrijfsgebouw. Hierbij wordt er ook gelet op de communicatie

naar maatschappelijke organisaties en organisaties, zonder winstoogmerk, die vaak een gelijke informatiebehoefte hebben.

1.5 Betere kennis voor en over het mkb bij de verduurzaming

- *Breng beter in kaart welke verduurzamingsuitdagingen, bijvoorbeeld technologisch, er per sector zijn.*
- *Vul de verduurzamingsuitdaging aan met andere uitdagingen in de sector zoals personeel, grondstoffen of netcongestie.*
- *Werk in samenwerking met brancheverenigingen aan off the shelf oplossingen per branche, zodat de sector kan worden geholpen met concrete maatregelen en subsidies.*
- *Breng in beeld hoe de middelen van het Rijk ter ondersteuning van het mkb bij de verduurzaming worden verdeeld over het mkb. Kijk daarbij naar bedrijfsgrootte, branche en bedrijfskarakter (ondernemingen met en zonder winstoogmerk).*

Uit gedragsonderzoek weten we dat het mkb-ondernemingen vaak aan de praktische kennis en expertise over verduurzaming ontbreekt en vaak ook aan de tijd om zich hierin te kunnen verdiepen. Vragen als: hoe duurzaam ik mijn bedrijfsproces, in welke volgorde kan ik het beste aanpassingen doen, wat zijn de kosten en baten van verschillende duurzaamheidsingrepen? Soms betreft het geheel individuele uitdagingen die specifiek zijn voor één onderneming. Maar vaak bestaat er ook veel overlap met de uitdagingen van ondernemingen in dezelfde, branche, bedrijfsgrootte of in hetzelfde geografische gebied.

Daarom helpt het de verduurzaming van het mkb in Nederland als deze uitdagingen rond de verduurzaming, maar vooral de oplossingen ervoor, centraler worden verzameld en centraler worden aangeboden aan ondernemingen. Daarom stelt de werkgroep voor om de samenwerking te zoeken met brancheverenigingen om de uitdagingen en oplossingen per sector in beeld te brengen. Met deze kennis kunnen dan per branche menukaarten opgesteld worden hoe te verduurzamen met, daar waar mogelijk, off the shelf oplossingen die ondernemingen zo makkelijk mogelijk kunnen inpassen binnen hun bedrijfsprocessen. Op deze manier wordt verduurzaming voor ondernemingen makkelijker en de kosten en opbrengsten voorspelbaarder.

Daarnaast heeft de werkgroep geconstateerd dat de data die we hebben over de ondersteuning die het Rijk biedt aan het mkb nog beperkt is. Zo wordt niet bij alle duurzaamheidsregelingen van het Rijk (op een gelijke manier) genoteerd of deze wordt aangevraagd door een micro, klein-, midden of grootbedrijf. Hetzelfde geldt voor de hoeveelheid steun die er gaat naar sectoren. Hierdoor kunnen we op dit moment niet de vraag beantwoorden of we alle groepen van ondernemingen voldoende bereiken en of dit om aanpassingen vraagt. Door ervoor te zorgen dat we informatie over bedrijfsgrootte en branche gelijkvormig uitvragen, verlagen we administratieve druk én verbeteren we de

sturingmogelijkheden op de effectieve inzet van onze Rijksmiddelen voor verduurzaming.

2. Verbeter het aanbod van regelingen die verduurzaming ondersteunen

In de ‘Stand van de RVO 2022’² is geconstateerd dat veel ondernemers de ondersteuning bij verduurzaming complex vinden. Mede doordat ze overlap, concurrentie en/of conflicten ervaren tussen de verschillende regelingen die het Rijk aanbiedt om te ondersteunen bij de verduurzaming. In opdracht van deze werkgroep heeft de RVO in 2024 onderzocht of er sprake is van feitelijke overlap, conflict en concurrentie tussen regelingen. De conclusie hiervan is dat dit maar beperkt het geval is, en dat waar dit wel het geval is, dit een bewuste keuze was om bijvoorbeeld een mix van fiscale steun en directe financiering mogelijk te maken.

Desalniettemin ervaren ondernemers wel complexiteit. De werkgroep concludeert dat dit deels haar oorsprong heeft in het grote aantal regelingen en programma’s (36) van het Rijk die het mkb ondersteunen. Enerzijds zijn deze regelingen effectief aangezien ze door veel mkb-ondernemingen worden gebruikt. Zo is door RVO in 2023 € 4,6 miljard toegekend aan het mkb uit regelingen die het mkb ondersteunen bij de verduurzaming.³ Anderzijds zien we ook dat ondernemers aangeven dat ze het ingewikkeld vinden de juiste ondersteuning te vinden binnen dat grote aanbod. Daarnaast constateert de werkgroep ook dat er nog een aantal witte vlekken zit in de ondersteuning. Hieronder zijn vier concrete verbeteringen die de IWVM heeft geïdentificeerd.

2.1 Zorg dat het vinden van aanvragen van duurzaamheidssubsidies simpeler is voor het mkb

- Maak het simpeler voor het brede mkb om duurzaamheidssubsidies te vinden en verlaag de administratieve last van deze subsidies:
  - Stem openings- en sluitingsperiodes van verschillende regelingen beter op elkaar af.
  - Werk aan een meer gezamenlijke aanvraagplek voor de duurzaamheidsregelingen van het Rijk voor het mkb.
  - Werk een afwegingskader uit voor nieuwe initiatieven waarin wordt gestuurd om nieuwe ondersteuningsvormen zoveel mogelijk onder te brengen in bestaande regelingen en zo min mogelijk nieuwe regelingen te starten, tenzij dit echt niet anders kan
  - Werk aan het versimpelen van het totaalaanbod aan regelingen. Onderzoek daarbij:

---

² [Stand van RVO. Met minder complexiteit naar meer impact.](#)

³ Dit is inclusief middelen uit de WBSO waarbij niet alle producten een relatie hebben met verduurzaming.

- I. De invoering van een laagdrempelige instapsubsidie voor het micro- en kleinbedrijf voor laagdrempelige investeringen in duurzame productiemiddelen, duurzame gebouw gebonden ingrepen én duurzame mobiliteit die:
  - a. Laagdrempelig is aan te vragen;
  - b. Laagdrempelig is te verantwoorden;
  - c. Vooraf budget beschikbaar stelt om te kunnen investeren.
- II. Welke ondersteuning uit andere instrumenten ondergebracht kan worden onder de fiscale regelingen EIA en de MIA/VAMIL. Houdt daarbij rekening met de ondersteuning aan organisaties zonder winstoogmerk.

We hebben als Rijk op dit moment 36 regelingen die het brede mkb⁴ helpen bij het doen van investeringen die bijdragen aan de verduurzaming.⁵ Dit is ondersteuning voor de verduurzaming van zowel het gebouw, de mobiliteit als het proces. Deze subsidies hebben allemaal verschillende voorwaarden, openings- en sluitingstermijnen, steunpercentages, etc. Dit maakt het ingewikkeld voor de gemiddelde ondernemer om te doorgronden wanneer welke subsidie aangevraagd kan worden en welke steun daarbij verwacht kan worden. Dit komt mede doordat al deze regelingen apart worden aangevraagd binnen een eigen aanvraagssystematiek, waarbij elke regeling weer andere gegevens uitvraagt bij de ondernemer.

Daar staat tegenover dat er twee grote, door het mkb breed ingezette en goed gewaardeerde fiscale regelingen zijn: de Energie-Investeringsaftrek (EIA) en de Milieu Investeringsaftrek (MIA). Beide regelingen bestaan al lang en worden binnen het mkb goed gevonden. Bij deze twee regelingen kunnen duurzame investeringen afgetrokken worden van de fiscale winst van een onderneming. Dit veronderstelt wel dat een onderneming voldoende liquide middelen heeft om een investering vooruit te financieren én dat de onderneming voldoende winst maakt om de investering op af te trekken. Voor delen van specifiek het micro- en kleinbedrijf, maar ook ondernemingen zonder winstoogmerk, is dit niet het geval.

Om het landschap te versimpelen adviseert de werkgroep om verschillende stappen te zetten: Het versimpelen van de administratieve last door openings- en sluitingstermijnen beter af te stemmen en het liefst te synchroniseren. En door zoveel mogelijk gelijke bedrijfsgegevens uit te vragen.

En te werken naar een enkele aanvraagplek waar de verduurzamingsregelingen door het mkb kunnen worden aangevraagd. Nu worden deze subsidies wel allemaal via de RVO

---

⁴ Regelingen die niet voor een specifiek branche of subset van bedrijven zijn maar breed toegankelijk voor een groot deel/ het gehele mkb.

⁵ <https://www.tweedekamer.nl/downloads/document?id=2024D18890>

aangevraagd, maar wel allemaal op een eigen pagina. Ons voorstel is om dit, daar waar mogelijk, samen te voegen. Dit om de zoektocht naar welke regeling passend is voor de verduurzaming die de ondernemer zoekt, meer te verplaatsen naar de backoffice. Daarbij raden wij aan om de aanvrager aan te laten geven wat er binnen de onderneming wordt verduurzaamd, waarna hij binnen de aanvraagomgeving direct wordt meegenomen in de subsidie die daarvoor beschikbaar is.

Verder is meer Rijksbrede sturing nodig om te zorgen voor de opzet van nieuwe regelingen voor de verduurzaming van het mkb. Daarom adviseren wij om een afwegingskader uit te werken, waarin helder wordt wanneer een nieuwe regeling voor de verduurzaming nodig is, en wanneer aansluiten bij een bestaand instrument beter passend is. Maak dit bijvoorbeeld onderdeel van het Beleidskompas. Zorg dat deze afweging ook interdepartementaal wordt besproken voordat het instrument volledig is uitgewerkt.

Ook adviseren wij om te werken aan het actief versimpelen van ondersteuning voor mkb-ondernemers die willen verduurzamen. Daarbij adviseren wij om te werken aan een nieuwe systematiek voor onze duurzaamheidsregelingen voor mkb'ers:

Er is behoefte aan één laagdrempelige instapsubsidie die taken van een aantal huidige subsidies overneemt. Deze subsidie is gericht op duurzaamheidsinvesteringen in het micro- en kleinbedrijf, en stichtingen en instellingen met een maatschappelijk doel. Veel van deze ondernemingen hebben onvoldoende eigen middelen om een investering vooraf uit te betalen of maken geen fiscale winst om een investering vanaf te kunnen trekken. Om het voor deze organisaties makkelijk te maken om dit type investeringen wel te kunnen doen, is de instapsubsidie bedacht. Deze moet breed toepasbaar zijn voor veel verschillende investeringen en een lage administratieve last kennen. Daar staat tegenover dat de maximale steun uit deze subsidie beperkt is. Zo kunnen met deze subsidie investeringen in zowel mobiliteit, gebouw als bedrijfsproces gedaan worden. Om de versimpeling goed over te brengen, is het van belang om de instapregeling continuïteit en herkenning te geven. Zo moet het niet de vorm krijgen van weer een nieuwe regeling. De regeling moet ook geborgd zijn, net als de WBSO, EIA en MIA, zodat de ondernemer ervan uit kan gaan dat hij de komende (investerings-)jaren blijvend gebruik kan maken van de regelingen.

Daarnaast adviseert de werkgroep om de doelstellingen voor de investeringssubsidie, die niet passen in de instapsubsidie, daar waar mogelijk onder te brengen in de EIA en MIA/VAMIL en gebruik van de instapsubsidie als uitsluitingsgrond voor op te nemen. Hierdoor ontstaat een simpel systeem, waarbij voornamelijk het micro- en kleinbedrijf en instellingen zonder winstoogmerk, voor duurzame investeringen vooraf ondersteuning kunnen krijgen via de instapsubsidie en waarbij grotere investeringen zoveel mogelijk worden ondersteund via de fiscale route.

2.2 Uitbreiding ontzorgingsprogramma

- *Voeg mobiliteit toe aan het huidige ontzorgingsprogramma mkb, en neem (de transitie naar een) circulaire economie ook explicieter mee in het programma.*

De ministeries VRO en KGG hebben in samenwerking met de provincies het ontzorgingsprogramma verduurzaming mkb opgericht. Daarbij worden ondernemers actief benaderd en ondersteund om een verduurzamingsplan op te stellen. Daarna worden ze ondersteund om dit plan ook werkelijk uit te voeren door middel van advies over financiering, subsidiering en het vinden van de juiste uitvoeringspartijen.

Binnen dit programma worden ondernemingen ondersteund met een plan voor de verduurzaming van hun gebouw en hun proces als het gaat om klimaat en energie. Binnen dit programma is mobiliteit vooralsnog expliciet uitgesloten en is advisering over circulariteit geen expliciet doel. Hierdoor is er bij een onderneming die ook uitdagingen heeft op de verduurzaming van de mobiliteit geen sprake van een compleet verduurzamingsplan. Om wel op het vlak van duurzame mobiliteit geadviseerd te worden moet deze onderneming op een andere partij zoeken. Dit maakt het complexer voor de onderneming om een compleet verduurzamingsplan te hebben, of betekent dat mobiliteit (en eventueel circulaire economie) buiten het plan vallen. De werkgroep raadt daarom aan deze twee onderdelen ook expliciet op te nemen in het ontzorgingsprogramma. Hierbij kan o.a. Het Versnellingshuis Nederland Circulair een rol spelen, waar veel kennis voor ondernemers over circulair ondernemen beschikbaar is.

2.3 Zorg voor voldoende aandacht voor de verbetering van efficiëntie en energiebesparing

- Neem, daar waar mogelijk, energiebesparing en efficiëntieverbetering van bedrijfsprocessen, het bedrijfsgebouw of de zakelijke mobiliteit op als doelstellingen van verduurzamingsregelingen.
- Score in verduurzamingsregelingen maatregelen die energie-efficiënter zijn beter dan maatregelen die minder energie-efficiënt zijn.

Als transport van goederen met minder vervoersbewegingen of minder vervoersmiddelen kan of de levensduur van bedrijfsmiddelen kan worden verlengd, is dat ook een verduurzamingsslag. Op dit moment gaat beleid en ondersteuning bij verduurzaming vaak over het vervangen van energiebronnen of het gebruik van duurzamere materialen. Daarom adviseert de werkgroep om het verbeteren van efficiëntie van processen, gebruik van gebouwen en inzet van mobiliteit op te nemen als expliciete doelstelling in verduurzamingsregelingen. We zetten stappen om bij bestaande regelingen en bij nieuwe regelingen dit te borgen, bijvoorbeeld door dit op te nemen in een afwegingskader of het beleidskompas wanneer nieuwe regelingen worden verkend.

Door in verduurzamingsregelingen maatregelen die energie-efficiënter zijn prioriteit te geven boven maatregelen die minder energie-efficiënt zijn, verbetert de voorlichting aan het mkb en wordt de keuze van het mkb om te verduurzamen beter ondersteund. Zo kan bijvoorbeeld voor een energie-efficiëntere warmtepomp meer subsidie beschikbaar worden gesteld dan aan een minder efficiëntere versie.

Op verzoek van de Tweede Kamer is een onderzoek aangekondigd om het voldoen aan de energiebesparingsplicht voorwaardelijk te maken aan het toekennen van subsidies. Dit onderzoek wordt momenteel uitgewerkt en zal voor de zomer van 2025 aan de Kamer worden aangeboden. Op basis van dit onderzoek zal het kabinet besluiten of energiebesparing als voorwaarde gesteld kan worden bij verduurzamingsregelingen.

2.4 Maak duurzaam gedrag volwaardig onderdeel van de ondersteuning.

- Zorg dat er ruimte is binnen het innovatie-instrumentarium voor innovaties die energiebesparend of duurzaam gedrag van klanten, medewerkers of toeleveranciers stimuleren.
- Zorg dat er binnen het investeringsinstrumentarium ruimte is voor investeringen die aanzetten tot energiebesparend of duurzaam gedrag bij ondernemers, klanten, medewerkers of toeleveranciers.

Uit onder andere de trajectverkenning klimaatneutraal 2050 blijkt dat gedrag een belangrijke component is in de transitie naar een duurzaam Nederland.⁶ Of het nu gaat om sluiten van deuren om warmte of kou binnen te houden, keuzes of we onze pakketjes rondbrengen met een fiets of met een busje, de keuze voor duurzamere of minder duurzame producten, hoe klanten en/of bezoekers naar een locatie komen, of aan het einde van de dag alle apparatuur goed afsluiten of aan laten staan. Veel keuzes die effect hebben op het energieverbruik en de duurzaamheid van de bedrijfsvoering zijn keuzes in ons gedrag. Gedrag van ondernemers, medewerkers, toeleveranciers en klanten.

Binnen onze innovatie- en stimuleringsregelingen is veel aandacht en ruimte voor de toepassing en ontwikkeling van (nieuwe) duurzame technieken. Maar er is niet of beperkt ruimte voor kennisontwikkeling, -verzameling en –ontsluiting die aanzetten tot duurzamer gedrag. Daarom adviseert de werkgroep om hier wel ruimte voor te gaan bieden. Denk daarbij aan verkennend onderzoek naar het psychologische landschap van de klant/ondernemer/toeleverancier. Daarbij moet er wel aandacht zijn voor een database en verwijfsfunctie voor het onderzoek in uitvoering en het al uitgevoerde onderzoek, om te voorkomen dat meerdere keren hetzelfde of vergelijkbaar onderzoek wordt uitgevoerd.

Daarnaast adviseren wij om binnen het investeringsinstrumentarium ook meer ruimte te geven aan aanpassingen in het bedrijfsproces die bewijsbaar aanzetten tot duurzamer gedrag van klanten, medewerkers en/of toeleveranciers. Denk hierbij aan fysieke

---

⁶ PBL, Trajectverkenning Klimaatneutraal 2050, 24 april 2024, p. 76, 203

aanpassingen die het gebruik van de trap stimuleren t.o.v. de lift of aanpassingen die klanten stimuleren om met de fiets naar de onderneming te komen.

3. Verbeter de ondersteuning aan groepen of collectieven van mkb'ers

Ondernemers zijn bijna altijd onderdeel van een groter geheel. Ze hebben een warm netwerk van dienstverleners en collega-ondernemers om zich heen zoals: een accountant, een technisch adviseur, een branchevereniging of lokale ondernemersvereniging, een accounthouder economie van de gemeente, etc. Daarnaast zitten ze ook fysiek vaak in de buurt van andere ondernemers, zoals op bedrijventerreinen.

Verduurzaming is ook niet altijd een aangelegenheid van een individuele ondernemer. Denk aan de aanleg van een lokaal warmtenet, het opzetten van een energiehub of het aanleggen van meer groenstroken of wateropslag. Het vraagt bijna altijd de afstemming en deelname van meerdere ondernemers. Daarnaast kunnen er grote voordelen zitten in het gezamenlijk oppakken van verduurzamingsopgaves. Door gezamenlijk in te kopen of gezamenlijk uit te voeren, kunnen schaalvoordelen behaald worden. Denk aan het in één keer aanleggen van zonnepanelen voor heel een bedrijventerrein waardoor de inkoop- en aanlegkosten omlaag gaan.

Desalniettemin, is de ondersteuning van de Rijksoverheid in de meeste gevallen gericht op de individuele ondernemer. En daar waar deze wel gericht wordt op collectieven van ondernemers of huishoudens, is de afstemming tussen de programma's niet altijd optimaal. Ook kan de samenwerking met medeoverheden op dit punt beter en intensiever. De werkgroep ziet op dit vlak een viertal verbeterpunten:

3.1 Stimuleer en beloon collectiviteit bij verduurzaming binnen het mkb.

- Maak het bij meer regelingen mogelijk om een aanvraag te doen als collectief van ondernemingen.
- Zorg voor incentives voor collectiviteit door bijvoorbeeld:
  - Een hoger steunpercentage voor een collectieve aanvraag.
  - Uren te vergoeden voor inzet voor een collectieve aanvraag.
- Neem expliciet in de wet Bedrijven Investeringszone (hierna: BIZ) op dat een BIZ ingezet kan worden voor verduurzaming mkb.

Het collectief oppakken van verduurzamingsopgaven biedt veel voordelen. Denk aan het gezamenlijk laten isoleren van ondernemingen in één straat en het gezamenlijk laten plaatsen van bijvoorbeeld zonnepanelen. Of denk aan een aantal ondernemingen in dezelfde branche dat gezamenlijk elektrische apparatuur aanschaft om gasgestookte apparatuur te vervangen, of consortiumvorming van verschillende ondernemingen om zo gezamenlijk circulair te kunnen gaan werken.

Veel stimuleringsregelingen voor duurzame investeringen zijn gericht op aanvragen voor individuele ondernemingen. Het mogelijk maken om dit als collectief aan te kunnen vragen, zorgt ervoor dat het voor groepen ondernemingen makkelijk wordt om te verduurzamen. Naast het inkoop voordeel vermindert dit ook de administratieve last op ondernemingen doordat er slechts één aanvraag gedaan hoeft te worden in plaats van meerdere.

Een goed vehikel voor gezamenlijkheid is de BIZ. Middels een BIZ kunnen ondernemingen, mits daar voldoende draagvlak voor is, gezamenlijke investeringen doen om het bedrijventerrein of de winkelstraat fysiek te verbeteren. Denk aan een bewegwijzering, afvalinzameling of camerabewaking. Contributie aan deze vereniging wordt door de gemeente gezamenlijk bij de WOZ geïnt. Op dit moment is verduurzaming geen wettelijk doel van een BIZ, waardoor de BIZ maar beperkt gebruikt kan worden voor dit doel. Daarnaast moet een BIZ elke vijf jaar door ten minste 70% van de in de bedrijvenszone aanwezige ondernemingen worden goedgekeurd en moeten leden opnieuw worden goedgekeurd. Dit houdt de BIZ en de activiteiten van de BIZ passend bij de kansen en uitdagingen van het gebied, maar zorgt er ook voor dat een BIZ geen goed vehikel is voor grotere gebiedsgerichte investeringen. Daarom zou een extra organisatievorm, die langer kan bestaan en daarom meer geschikt is voor grote gebiedsgerichte investeringen in verduurzaming, van toegevoegde waarde zijn.

Financiële incentives kunnen daarbij ook helpen om collectiviteit aan te moedigen. Vaak is het zo dat één ondernemer een collectief proces trekt. Dit betekent voor één ondernemer meer werk, terwijl daar financieel gezien voor die ondernemer niets tegenover staat. Door collectiviteit te belonen nemen we deze drempel (deels) weg.

3.2 Stroomlijn het aanbod van programma's die bedrijventerreinen ondersteunen bij de verduurzaming van het gebied.

- Zorg dat ondernemers meer vraaggericht kunnen worden doorgeleid naar de juiste programma's, inclusief een online vindbaarheid van de verschillende programma's.
- Zorg voor een goede informatie-uitwisseling tussen de verschillende initiatieven.

Op dit moment zijn er vier programma(onderdelen) die verduurzaming met betrekking tot klimaat en energie op bedrijventerreinen stimuleren:

- Programma Verduurzaming Bedrijventerreinen (PVB)
- Programma Energyhubs⁷
- Pilots binnen het programma Ruimte voor Economie
- Programma Werklandschappen van de Toekomst

---

⁷ Het programma Energyhubs is gericht op het ontwikkelen van energiehubs: collectieve duurzame decentrale energiesystemen waar vraag en aanbod lokaal afgestemd wordt. In de praktijk bevinden energiehub-initiatieven zich vaak op bedrijventerreinen, maar het programma richt zich ook op gebouwde omgeving, mobiliteit/logistiek en industrie.

Deze vier programma's hebben allemaal tot doel om duurzame ontwikkelingen op meer bedrijventerreinen los te maken. Voor ondernemers en parkmanagers is nu niet altijd duidelijk welk programma ze met welke vraag moeten benaderen. Daarom is het doel om de vier programma's beter vindbaar te maken met een centraal informatiepunt, en de inhoud van de programma's hier ook op af te stemmen (voor zover dat nog niet gedaan is). Dit versimpelt tegelijk de logica voor ondernemers en helpt ook bij het organiseren van een effectieve en efficiënte afstemming tussen de programma's. Daarbij is het van belang dat de uitstraling en communicatie van het centrale informatiepunt aansluit bij de taal en perceptie van de mkb.

3.3 Stimuleer de opname en deelname van bedrijven en maatschappelijke organisaties in en aan de lokale warmtetransitie.

- Zorg ervoor dat ondernemingen en maatschappelijke organisaties makkelijk op de hoogte kunnen zijn van lokale strategieën voor de warmtetransitie.
- Zorg voor goede ondersteuning binnen het NPLW in informatie en expertise voor gemeenten, om de warmtetransitie plannen ook toepasbaar te maken voor ondernemingen en maatschappelijke organisaties.
- Geef het lokale mkb toegang tot de verduurzamingsmiddelen binnen de wijkaanpak.

Op basis van de Wet gemeentelijke instrumenten warmtetransitie (Wgiw) kunnen gemeenten (lokale) regels opstellen om de warmtetransitie in de gebouwde omgeving van aardgas naar duurzame alternatieven tot uitvoering te brengen. Doel hiervan is om te zorgen dat Nederland op termijn stopt met het verwarmen van ruimtes op basis van aardgas. Op dit moment zien we dat de aanpak zich in veel delen van het land nog exclusief richt op woningen, en dat ondernemingen, maatschappelijke instellingen en andere organisaties in diezelfde wijken (winkelstraten, binnensteden en bedrijventerreinen) niet worden opgenomen in de aanpak. Het is van belang dat ondernemingen en organisaties weten welke warmtetransitie mogelijkheden er in hun gebied voorhanden zijn en wanneer er gestart wordt met een wijkaanpak in hun gebied. Daarnaast zijn de middelen uit het warmte transitiefonds niet beschikbaar voor ondernemers en maatschappelijke organisaties. Dit terwijl ook voor hen geldt dat de warmtetransitie niet altijd financieel rendabel is, of een zeer hoge terugverdientijd heeft. Ook voor hen is financiële ondersteuning wenselijk om deze warmtetransitie te versnellen.

3.4 Betrek het warme netwerk van de mkb'ers beter bij de uitvoering van het beleid rond verduurzaming van het mkb.

- Organiseer een vast accounthouderschap op het thema verduurzaming met belangrijke onderdelen van het warme netwerk zoals de accountants- en installateursbranche.

In het [adviesrapport levensgebeurtenis Duurzaam Ondernemen](#) is onderzoek gedaan naar hoe de kleine ondernemers aan de slag zijn gegaan met duurzaam ondernemen en hoe zij dit ervaren hebben. Tegelijkertijd is er onderzoek gedaan naar het online informatieaanbod van de overheid. De rapportage beveelt aan om de bestaande contactmomenten tussen ondernemers en het warme netwerk te ondersteunen. Het warme netwerk zijn de stakeholders waarmee een ondernemer al directe contactmomenten heeft zoals de accountant, de installateur en de brancheverenigingen.

Als vervolg op dit levensgebeurtenissen onderzoek, is in 2024 de pilot '*gebruik het warme netwerk*' uitgevoerd. In deze pilot is gestart met gesprekken met de accountantsbranche en de installateursbranche. Dit waren voor alle partijen waardevolle gesprekken waarbij informatie uitgewisseld kon worden over (aankomend) beleid en doorwerking van beleid in de praktijk. Ook kwam uit de pilot naar voren dat intermediairs onmisbaar zijn voor veel ondernemers om tot een aanvraag van een subsidieregeling te komen. Daarbij merken we wel op dat het inhuren van intermediairs niet voor elke bedrijf en organisatie (zeker organisaties zonder winsttoegmerk) haalbaar is.

Daarnaast hebben de meeste ondernemers al contact met hun accountant en de branchevereniging. Echter, weten de accountants en de brancheverenigingen niet allemaal de juiste informatie bij de overheid te vinden. Bovendien hebben deze groepen ook vaak relevante ervaring met hoe regelingen en ondersteuning worden ingezet, op basis waarvan de overheid haar dienstverlening kan verbeteren. In de pilot van het warme netwerk wordt aanbevolen om de relatie met intermediairs en accountants te versterken. Ze kunnen de achterban hierdoor beter informeren over toekomstige ontwikkelingen. Vooral de accountants staan hier positief tegenover. Daarom raadt de werkgroep aan om deze vorm van informatie-uitwisseling te continueren en uit te breiden. En dit te doen in nauwe samenwerking met de Actieagenda mkb Dienstverlening van Economische Zaken.